№ 102—ՔՍԱՆ ԵՒ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԿԻՒՐԱԿԷ, 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1884

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի։ վեց ամսուանը՝ 5 ռ., երեք ամսուանը՝ 3 ռ., ամիսը 1 ռ.։ Առանձին համարներով իւրաքանչիւրը 5 կոպէկ։

Խմբագրատունը բաց է ամէն օր բացի կիւրակէ եւ տօն օրերից առաւօտեան 11—2 ժամը կէսօրից յետ։

Բաժանորդագրվողները դիմում են ուղղակի խմբագրութեան հետեւեալ հասցէով.— Въ ред. газеты «Мегу Айастани», въ Тифлисъ, կամ Redaction de «Meghou Haïastani», à Tiflis. (Caucase).

Խմբագրութեանս ուղղուած թէ՛ յօդուածները եւ թէ՛ նամակները պէտք է պարզ գրուած լինին գրողի ստորագրութեամբ եւ հասցէով։ Խմբագրութիւնը կարող է փոփոխել, ուղղել եւ կրճատել յօդուածները։ Խմբագրութիւնը իւր վերայ չէ առնում յետ ուղարկել յօդուածները եւ պահում է երկու ամիս մինչեւ ցպահանջ։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են ամեն մի բառին 2 կոպ.։ Յայտարարութիւնները ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով։ Յայտարարութիւնները ընդունվում են Խմբագրատանը, Կովկասի միւրանոցի տակ պ. Տէր-Յովսէփեանի ծխախոտի խանութում եւ պ. Շահվերդեանի պավիլիօնում։

ԱՌԱՋԻԿԱՅ **1885** ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ"

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐԸ

Կը հրատարակվի նոյն դիրքով եւ ծրագրով.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն.

I) Պետական կարգադրութիւնք.— II) Առաջնորդողներ առօրեայ ամենատեսակ խնդիրների մասին։—III) Ներքին տեսութիւն— Տեղական եւ հասարակական խնդիրների վերաբերութեամբ յօդուածներ եւ թղթակցութիւնք.— IV) Քաղաքական վիճակի վերայ յօդուածներ եւ լուրեր.— V) Մանր լուրեր.— VI) Խառն լուրեր.— VII) Բանասիրական— Ֆէլիէտօններ, Պատկերներ, Վէպեր, Մատենախօսութիւնք, Քննադատութիւնք, Գիտութեանց եւ արհեստից վերաբերեալ յօդուածներ.— VIII) Պատասխանիք.— IX) Յայտարարութիւններ զանազան լեզուներով։

Տարեկան բաժանորդագինն է 10 ռուբլի կիսամեայ 5 ռուբլի.

Փոստի եւ տուն հասցնելու ծախսը խմբագրութեան վերայ է։

Ստորագրվել կարելի է Թիֆլիսում. I) Խմբագրատանը.— II) պ. Բ. Շահվերդեանի գործակալութիւնում.— III) Ջ. Գրիգորեանի գրախանութում.— IV) պ. Յ. Շահինեանցի խանութում։

Ծանօթութիւն։ Առաջիկայ տարին «Մեղուն» կը հրատարակվի երեք կամ չորս անգամ, եթէ նիւթական միջոցները կը ներեն։

Առաջիկայ 1885 թուականից խմբագրութիւնս ընդունում է ամեն տեսակ յայտարարութիւնք ՄԻԱՅՆ պարոն Շահվերդեանցի լրագրական գործակալութեան միջնորդութեամբ. ուստի եւ «ՄԵՂՈՒԻՆ» յայտարարութիւն տալ ցանկացողք թո՛ղ բարեհաճեն դիմելու ուղղակի վերոյիշեալ գործակալութեան։

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Յ ա յ տ ա ր ա ր ու թ ի ւ ն.

Կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան խորհուրդը պատիւ ունի յայտնել ընկերութեան յարգելի անդամներին, որ, աւարտած գոլով ընկերութեան գործունէութեան երրորդ տարեշրջանը, նշանակուած է ընդհանուր ժողով այսօր ամսիս 30-ին, կիւրակէ առաւօտեան 11 ժ. Քաղաքային կառավարութեան տան դահլիճում կատարելու համար ներկայ Չորրորդ Տարեշրջանի ընտրութիւնքը (կանոնադրութիւն §§ 25, 42). յառաջադէս ընտրել ընկերութեան ընդհանուր ժողովի Նախագահ եւ Քարտուղար, Խորհրդի հինգ անդամ՝ եւս եւ հինգ փոխ-անդամ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Մի աղեղ երեւոյթ.— Նոր-Նախիջեւանի քաղաքային վարչութիւնը։

Ք ա ղ ա ք ա կ ա ն։ — Քաղաքական լուրեր.

Մ ա ն ր լ ու ր ե ր։

Յ ա յ տ ա ր ա ր ու թ ի ւ ն ն ե ր։

Բ ա ն ա ս ի ր ա կ ա ն.—«Նոր-Դար».— Ֆ է լ ի է տ օ ն։

ԹԻՖԼԻՍ, 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1884 Թ.

—

Մենք անցեալ յօդուածներով յայտնեցինք այն միտքը, թէ մեր բոլոր մէջ ազնիւ համարձակութիւնը յանդգնութեան է հասած գործունէութեան մէջ եւ ախտով վարակված են գժբաղդաբար մինչեւ իսկ շատերը մեր եկեղեցականներից, որոնք հեզութեան եւ ճշմարտասիրութեան օրինակ պիտի լինէին։ Յայտնի բան է այդ հետեւանք է հասարակական կարծեաց բացակայութեան եւ եկեղեցական վարչութեան չափազանց ներողամտութեան, աւելի ճիշդ է ասել, թուլութեան, որոյ մէջ չափազանցութեան հասնելով կարող է կատարեալ անիշխանութեան փոխարկել։

Մի՞թէ ներելի է մի քահանայի կամ տիրացուի գիմադրել իւր մերձաւոր իշխանութեան եւ կամ մի վանականի հայրապետին ու Սինոդին։ Բայց այդպիսի օրինակներ մենք երբեմն տեսնում ենք։ Մենք այս խօսքերով չենք կամենում բռնութիւն պաշտպանել, ոչ. այլ միայն օրինաւորութիւն եւ կարգապահութիւն։ Մի՞թէ յանդգնութիւն չէ՞, որ մի վարդապետ համդէս է գալիս եւ դատափետում ընդհանրական հայրապետին կամ Սինոդին. մի քահանայ իրան իշխան եպիսկոպոսին բանաւոր կամ գրաւոր կերպով. յանդգնութիւն չէ՞, որ մի տիրացու անպատկառ կերպով անհնազանդութիւն է ցոյց տալիս առաջնորդին. —եւ այս ամենն անպատիժ անցնում է, եկեղեցական վարչութեան չափազանց ներողամտութեամբ։ Սոքա վերջ ի վերջոյ պիտի հասցնեն հասարակութիւնք անբարոյականութեան եւ եկեղեցական վարչութիւնն անիշխանութեան վիճակին։ Պէտք է մտածել եւ գործել այս դրութեան դէմ։

Մեր ասածների հաստատութիւնն է մեր լրագրի մէջ հրատարակված Ռեխտաւոր ստորագրութեամբ թղթակցութիւնը Վաղարշապատից, որ նկարագրութիւն է մի անախորժ եւ յանդուգն վարմունքի Ս. Ստեփան եպիսկոպոսի կողմից, որին պատուիրում էին առաքելական եւ սուրբ հայր գրուածքները խրոխտ, հարկանող եւ ահարկու չը լինել առ մեղուցեալ հաւատացեալս եւ անհաւատս, ապա թէ ոչ պիտի լուծվի եւ նզովեալ լինի։ Բայց մի եպիսկոպոս, որքանոր անձնաւորութիւն, եկեղեցու գլուխ եւ հաւատացելոց հայրը գաղանաբար հարկանում է իւր պաշտօնակից եղբայր վարդապետին եւ նորա վեղարն ոտնակոխ անում. բարբարոսութիւն կատարեալ ասածանի — հետեւանք մեր քնշած վարչական թուլութեան։ Ցաւալի վիճակ է։

Մենք հրաւիրում ենք Ս. Սինոդի խորին ուշադրութիւնն այդ իրողութեան վերայ. ամենայն խստութեամբ վարվել յանցաւորի հետ. յօրինակ այլոց եւ ի շինութիւն ու կարգապահութիւն եկեղեցական դասի։ Թէ քաղաքական եւ թէ՛ եկեղեցական օրէնքներն ամեն միջոց տալիս են եկեղեցական բարձրագոյն իշխանութեան այդպիսի խրոխտ եւ անպատկառ եկեղեցականաց ուղղելու կամ բոլորովին կարգընկէց անելու համար, լաւ է մի անդամը հատանվի, քան բոլոր մարմինը տխտաժէտվի։ Մինչեւ ե՞րբ այս գժբաղդ վիճակը շարունակվի անձնական հաշիւներով եւ յարաբերութիւններով։ Ե՞րբ պէտք է արդարութիւնն ու Աստուածային օրէնքը թագաւորէ մեր եկեղեցական վարչութեան մէջ։

Ընկերական կենցաղավարութիւնը մարդոց մտաւոր եւ բարոյական զարգացման գլխաւոր հիմունքն, նոցա երջանկութիւնը հասարակական երջանկութիւնն է, նոցա ամենամեծ եւ հաստատուն հարստութիւնը հասարակականն է. անհատականը վաղան-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ ԵՒ ԻՒՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂՆԵՐԸ

—

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԽՆԴՐՈՅ ԱՌԹԻՒ

(Լրագրախօսական հատուած.)

—

«Նոր-Դարի» սկզբունքի հարցերից մինն էլ կաթուղիկոսացուների կենսագրութեանց խնդիրն էր։

Վերեւում ես ասացի, որ այդ խնդրոյն հակառակ կացաւ «Մեղուն»։ Առայդ պ. Սիմէօնեանցի հիմունքներն կրկին էին։ Առաջին՝ որ կաթուղիկոսացուների կենսագրական ամենաերեւելի գործերն մեզ անյայտ են։ Իսկ եթէ—յայտնի՝ նոյնութեամբ նրանց հրապարակ հանելը՝ մեր ձեռնհասութիւնից բարձր է։ Երկրորդ՝ որ մեր կրքոտ մամուլը այդ բանը ի չարն կը գործադրէ։

Այս մտքերից առաջինը բոլորովին ճշմարիտ է։ Սակայն այս դէպքում (եթէ կարելի է այսպէս ասել) հրապարակախօսը նման է մի զօրավարի, որ կանգնած է մի զառ ու ամուր ամրոցի հանդէպ։ Նա, ասենք, համոզուած է, որ ինքը կարող չէ այդ ամրոցին տիրապետել։ Բայց եթէ նա կորիճ է եւ ռազմագէտ՝ կարող է (և պէտք է), որ եւ է կերպով գէթ այդ ամրոցը ռմբակոծել, գէթ բերդի մի քանի պատնէշները հարուածել, գէթ իւր ոյժն ու ներկայութիւնը ամրոցում գտնուողներին լսելի ու զգալի կացուցանել։ Այս էլ փոքր բան չէ։ Զօրավարը այսքանով էլ իւր պարտքը կատարած կը լինի։ Իսկ «Մեղուի» երկրորդ միտքը՝ թէ և ճշմարիտ է նմանապէս, այնու ամենայնիւ այդ ճշմարտութիւնը մի այնպիսի ճշմարտութիւն է, որը միշտ և հանապազ կարելի է առաթուր հարկանել և կոխել վրայէցն ու անցկենալ։ Ճշմարիտ է, որ մեր մամուլը կրքոտ ու յաչաղկոտ է։ Դրա ամենալաւ ապացոյցը մեզ տուին «Արձագանքը», «Մշակը» և նա մանաւանդ սրբ. Մուրադեանցի կենսագիր «Արշ. Արարատեանը»։ Բայց որովհետև մեր մամուլը այդ կէտում ախտաւոր է, ուստի հէնց թէկուզ այդ պատճառաւ պէտք է կենսագրութիւնք տպել։ Այժմնքն՝ պէտք է նմանիլ այն բժշկին, որ սառուցով ընդարմացած մարմինը՝ հէնց էլի սառուցով է կազդուրում։ Ուզում եմ ասել, որ երբ մենք կենսագրութեանց անհրաժեշտութիւնը սկզբունքով ընդունում ենք (ես գոնեա ընդունում եմ իբրև ժամանակի պահանջ),—յայնդէպս պէտք է, մի օր, վերջապէս սովորացնենք մեր կրքոտ մամուլին՝ վերջ դնել իւր յիմարութեանց։ Իսկ այդ բանը մենք կարող ենք անել (ինչպէս ասացի) կենսագրութիւնք տպելով։ Միայն, ի հարկէ, վայելուչ ու պատշաճաւոր ձևով, որպէս զի միւսներին դա օրինակ լինի։ Նայեցէք. Կ. Պօլսոյ «Մասիսը» (օրաթերթը) մեր չորս կաթուղիկոսացուների էլ կենսագրութիւնքը տպեց։ Հաւատացնում եմ ձեզ, որ երբ ես նրանց կարդացի՝ ի բոլոր սրտէ ասացի «բրավօ, աֆֆերիմ պ. Խըթիճեան»։

Հազար ափսոս, որ մեր տեղական մամուլը, խիղճն և եթ, չարտասալից «Մասիսի» գիշեալ յօդուածները, որոց մէջ եղած թիւրի ու անհիմն մտքերը կարելի էր լրացնել, հերքել։ «Մեղուն» չարտասալից, ասենք, իւր խօսքին հաւատարիմ մնալու համար. հապա «Արձագանքը», հապա «Մշակը» հապա վերջապէս «Նոր Դարը»— կենսագրութեանց այս ջերմ կուսակիցները—սրանք ինչի չարտասալեցին, գէթ այնքան, որքան ձեռնհաս էին։

— Որպէս զի մի անգամ ես սպացուցանեմ, որ իրանք հրապարակախօսի խակական կոչումից տակաւին շատ հեռի են։ Եւ դիմամբ փակում են իրանց աչքերը՝ որպէս զի ծաղկանց երփն երփն գոյները չը տեսնեն, և խցում ականջները՝ որպէս զի երաժշտութեան ակկորդները չը լսեն։

Ինչ և իցէ։ «Մասիսի» առաջին կաթուղիկոսացուն Ներսէս պատրիարքն էր։ Բայց եթէ նորին սրբազնութիւնը, այս կամ այն պատճառաւ, չընտրուէր այլ Մակար, Մելքիսեդեկ և Մատթէոս եպիսկոպոսներից մէկն ու մէկը,—հաւատացէք, որ հայ ժողովուրդը (եթէ յիշեալ անձանց ճանաչելիս չը լինէր կամ թէկուզ վատ կողմից ճանաչելիս լինէր),—այնու ամենայնիւ մեծաւ սիրով և յարգանօք կընդունէր՝ և իւր Լուսաւորչի աթոռի վրայ կը բազմացնէր։ Այ՛նքան լաւ էր «Մասիսի» յօդուածոց ազդեցութիւնը։ Այդ ազդեցութիւնը, անշուշտ, աւելի լաւ կը լինէր նա մանաւանդ հասարակ ժողովրդի վրայ։ Տեսնում էք թէ ինչ է նշանակում խմբագրական տակտ, անաչառ և ազնիւ գրիչ։

Այժմ՝ revenons à nos moutons.

—

«Նոր-Դարը» իրան առաջնորդ ունենալով «Մեղուի» առաւելապէս երկրորդ տեսակէտը [1]) իւր հերթում նոյնպէս հակառակ կացաւ կենսագրութեանց (№ № 11, 13, 14 և այլք)։—Շատ լաւ։

Բայց հազիւ մի քանի օր է անցնում և, ահա, պ. Սպանդարեանը, ըստ սովորին, յանկարծ փոխանը շուռ է տալիս։ Խօսքս Ներսէսի կենսագրութեան մասին է, որ «Նոր-Դարը» տպեց [2])։

Թէ «Նոր-Դարի» թղթակից պ. Սլաքը՝ է նոյն ինքն Ներսէսի կենսագիր, պ. Նշդարը՝ ես իմ ձեռին չորս հիմք ունիմ։ Առաջին՝ թիւրք նշդար (ланцетъ) բառի հայերէնը սլաք է։ (Այս, ասենք, խախուտ հիմք է)։ Բայց երկրորդ՝ պ. Նշդարը «մէկ մէկ անգամ» պէտք է թղթակցէր «Նոր-Դարին»։ Բայց ոչ մի անգամ չը թղթակցեց Նշդար ստորագրութեամբ։ (Այս էլ, ասենք, կամ իւր խոստումը մոռացաւ, կամ ստեց պ. Նշդարը)։ Բայց երրորդ՝ պ. Նշդար խոստացած էր «յօդուածներ նամակներով իւր կարծիքը յայտնել ու տեսութիւններ ընել» (համար 4)։ Եւ ստորև պ. Սլաքի թղթակցութիւններն այդ յատկութիւնքն ունին (Սրահամար էլ, ասենք, մարդիկ իրանց ոճով ու կարծիքներով կարող են միմեանց նմանիլ)։ Բայց և չորրորդ՝ «Նոր-Դարի» վկայութեամբ՝ պ. Նշդարը «մօտ եւ տեղեակ է այն ամենին, որ անցնում է Թիւրքիայի հայոց ազգային շրջաններում, պատրիարքարանի, ազգային ժողովի, գործող անձնաւորութիւնների թէ՛ անցեալի եւ թէ՛ ներկայի հետ։ Թէ նա փաստերով է խօսում» (համար 117)։

— Շատ և շատ ճշմարիտ է։ Պ. Սլաքի թղթակցութիւններից (բացի առաւ-

———

*) Տես «Մեղու» № 100 և 101

[1]) Առաջին տեսակէտի նկատմամբ մեր պարծենկոտ և արմատական — ազատամիտ «Նոր-Դարը» նոյն դիրքը բռնեց, ինչ որ համեստ և ոչ մի առանձին տիտղոս չը կրող «Մեղուն»։ Արդ՝ հարցնում ենք պ. Սպանդարեանից՝ էլ ո՞ր օրվայ համար են իւր թերթի յիշեալ ուղղութիւնքն։

Ծ. Յ.

[2]) Վերջերում երբ «Արձագանքի» և «Մշակի» թղթակիցները պ. Սպանդարեանին յիշեցրին իւր այս գրական—կըլօունական salto-mortale,—պարոնը վեր կացաւ և իւր անձը արդարացրեց իբր, այսինքն մի անգամ ևս հաստատեց իւր իսկ խօսքերն՝ թէ ինքը «ինչպէս թոյլ է դատողութեան մէջ» (համար 28)։

Ծ. Յ.

ցուկ է, փոփոխական է, որովհետև նոցա գոյութիւնն անհամների գոյութեան հետ կապուած է, մինչդեռ հասարակական երջանկութիւնն ու հարստութիւնն աւելի երկարակեաց են և երկարատև, եթէ չ'ասենք մշտական, որովհետև հասարակութեանց կեանքն են այդպիսիք: Ուստի և ամեն բարեմիտ և ազնիւ անհամների ճիգն ու ջանքը պիտի կայանայ հասարակական երջանկութեան և հարստութեան վերայ հոգ տանելում, որ նոցա սերնդոց համար էլ, սոցա ներգութեան ժամանակ, ապահովութիւնն է:

Մեզ այս խօսքերն առել տուեց մեր Նոր-Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանի մէջ անցք ունեցած վիճաբանութիւնը Խոնախի ուսնը հոգևոր դպրոցին տալու մասին, որին, ինչպէս երևում է, մեր թղթակցի, պ. Ց. Գ.-ի խօսքերից, հակառակորդ ևս եղել են: Մենք հակառակողներին հարուածելու միտք չ'ունինք, քանի որ նոքա իրանց համոզմունքն ու կարծիքն են ասում, թէև սխալ առմամբ, յարգում ենք նոցա կարծիքը. միայն ուզում ենք, որ նոքա հասկանան թէ մեր ամենամեծ հասարակական հարստութիւնքը՝ եկեղեցական կալուածքներն են և դպրոցներն, որոնց միջնորդութեամբ ուսանում ենք մեր կրօնը—զանազան լեզուներ և գիտութիւններ: Որքան անհատական հարստութիւնք ունեցել ենք. բայց ո՞ւր են նոքա: Այսօր նոքա այդ անհամների կամ նոցա ժառանգների հետ անհետացել են և հողի հետ հաւասարվել. մինչդեռ մեր եկեղեցական և վանքական կալուածքները նշանաւոր մասամբ կան և այսօր աղքատ ու խեղճ անձանց նըշանաւոր օգնութիւնք մատուցանում են, թէ այդ սրբավայրերը կանգուն և պայծառ պահելով ի հոգևոր մխիթարութիւն հայ ժողովրդեան և թէ դպրոցների գոյութիւնըն ապահովում են ի մտաւոր զարգացումն հայոց:

Այս այսպէս լինելէց յետ մենք չենք կարծում որ Նոր-Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանը գլանայ ամեն ճիգ ու ջանք թափելու, որ ստուարացնէ իւր եկեղեցեաց և վանքերի ու դպրոցների հարստութիւնքը նուէրներով կամ յափշտակուածը յետ դարձնելով նրանց, համոզվելով, որ դոքա միակ անձեռնմխելի ապահովութիւնքն են ապագայ հայ սերնդի զարգացման և հոգևոր մխիթարութեան համար: Մենք յոյս ենք տածում, որ մեր Նոր-Նախիջևանի հայ հասարակութեան ներկայացուցիչք անհատական հայեցուածքներից բարձր դիրք կը բռնեն և ի հաշիւ չեն առնիլ, թէ այսօր այդ հասարակական հարստութիւնք ու հաստատութիւնք որոց ձեռքումն են: Անհամներն այսօր սոքա են, վաղն այլք կը լինեն. մինչդեռ հասարակական հարստութիւնք և հաստատութիւնք —դպրոցները մշտական են:

Չենք տարակուսում, որ Նոր-Նախիջևանի հայ հասարակութեան ներկայացուցիչ վարչութիւնն ամեն ճիգ կը թափէ թէ՛ Սուրբ Խաչի գետինները իրան դարձնելու, թէ՛ Բաբաջան-Մասսէի գումարն իւր նպատակին ծառայեցնելու, հանգուցելոյ կտակի սրբութիւնը պահպանելով և թէ՛ Խոնախը հոգևոր դպրոցին կը տայ, որով յիրաւի բարի անուն ժառանգելու և ապագայ սերնդի երախտագիտութիւնը վայելելու արժանացած կը լինի: Մի՞թէ սրանից քաղցր յիշատակ կարելի է թողնել այս աշխարհումս:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ.

Լուր է Ֆերրիի նախարարութիւնը ստացաւ պատգամաւորաց ժողովի հաւատարմութիւնն և միջոցներ Տոնկինի պատերազմի համար. միայն այդ հանգամանքը նախարարութեան համար չատ մխիթարական չէ և չէ թեթևացնում նորա վիճակը, քանի որ Չինաստանը աւելի և աւելի յամառում է իւր պահանջներն աւելացնում, այնպէս որ խաղաղութեան յոյսը այդ կայսրութեան հետ, կարծես, բոլորովին անհետացել է: Նա այնպիսի ստորացուցիչ պահանջներ է անում Ֆրանսիայից, որ սա անկարող է կատարել, եթէ մինչև անգամ նորա զօրաց վիճակն անտանելի լինէր: Տիէն-Ցինի դաշնագրութեամբ Չինաստանը պէտք է ճանաչէր Ֆրանսիայի հովանաւորութիւնն Աննամի վերայ, իսկ այժմ Չինաստանը պահանջում է, որ Ֆրանսիան ճանաչէ Չինաստանի բարձրագոյն իշխանութիւնը Աննամի վերայ և իրաւունք չունենայ մինչև անգամ առևտրական դաշն կապելու Աննամի հետ առանց նախընթաց համաձայնութեան Բոգդի խանի կառավարութեան: Հասկանալի է, որ Ֆրանսիան չէ կարող այսպիսի ստորացուցիչ պայմաններն ընդունել և իւր պատիւը պահպանելու համար ստիպված է պատերազմելու Չինաստանի դէմ: Այսպէս պատերազմն հետաւոր արևելքում պիտի զօրանայ և ընդարձակի — վերջը ժամանակը միայն ցոյց կը տայ:

—

«Reichsanzeiger» լրագրում հրատարակած են նոր վկայաթղթեր, որոնք վերաբերում են գեսպանաժողովին Կոնգոյի հարցի վերաբերութեամբ: Այս վկայաթղթերից մէկն էլ է Միացեալ Նահանգների առաջարկութիւնը Կոնգոյի աւազանը չէզոքացնելու վերաբերութեամբ: Ահա նորա բովանդակութիւնը.

«Պատերազմի ժամանակ նաւագնացութեան և առևտրի ազատութիւնը (Կոնգոյի աւազանում) պահպանելու համար, Եւրոպական և ամերիկական պետութիւնք, որոնք կստորագրէն այս դաշնագիրը, պարտաւորվում են, որ, եթէ դժբաղդաբար նոցանից երկուսի կամ չատերի մէջ պատերազմ լինի, ճանաչեն չէզոք այն ամեն երկիրներն, որոնք յիշված են գեսպանաժողովի առաջին արձանագրութեան մէջ, նոյնպէս և այդ երկիրներում եղած ջրային ճանապարհները: Վերոյիշեալ երկիրներում ոչ մի տէրութիւն իրաւունք չունի որ և է պատերազմական գործողութիւն կատարելու, ինչպէս այդ երկիրների պետութիւններից ոչ մէկն իրաւունք չունի պատերազմական մթերք մատակարարել պատերազմող տէրութիւններից մէկին: Այս գեսպանաժողովին մասնակցող պետութիւններից իւրաքանչիւրն ունի իրաւունք հսկելու այս կարգադրութեան կատարման վերայ»:

—

Վիէննայի «Presse» լրագիրը Քարտումի դիւցազնին Գորդոնին ազատելու համար պատրաստվող արշաւանքի առթիւ գրում է. «Գէնէրալ Ուօլսէյը վերջնականապէս վճռել է Կորտիից Շենդի ճանապարհը ցամաքով անցնելու փոխանակ Նեղոս գետով անելու: Գոնէ Լօնդօնի լրագիրների ստացած հեռագիրները յայտնում են, որ 15-ին դեկտեմբերի պէտք է կատարվէր առաջին ճանապարհորդութիւնը Կորտիից Միրամի, և այս միջոցին հետևակ զօրքը կիրթայ Նեղո-

---

ջինից, № 4, որ սկզբից մինչև վերջը, մի փծուն շողոքորթութիւն է դէպի պ. Սպանդարեանը) ես տեսնում եմ, որ պ. Սլաք, արդարև, (ըստ երևոյթին) շատ տեղեակ, շատ հմուտ եւ փաստերով խօսող անձն է: Այդ պարոնի հետ ես իւր տեղում կը տեսակցեմ: Առ այժմ պ. Սպանդարեանից չը հեռանանք: Սպանդարեանից, որ ինքն իրան կենսագրութեանց ընդդէմ հրատարակելով հանդերձ,—այնու ամենայնիւ տպեց Ներսէսի կենսագրութիւնը: Տպեց, և մի և նոյն ժամանակ ամենաբարեպաշտօրէն քարոզեց թէ «Հայաստանեայց եկեղեցւոյ չահերը և Էջմիածնի ս. Աթոռը ամենից բարձր դնելով քան բոլոր կաթուղիկոսացունս. ըրն՝ ձայրենասիրութիւն ենք համարում մեր կուրծքը սեղմել, մեր զգացմունքները ճնշել եւ կենսագրութիւնք չը գրել եւ չը տպել» (համար 11):

— Ի՞նչ հրաչալի էր ասում դարձեալ՝ աղորմածիկ Սէյիադը.—

> «Միտք իմ դու լար ես
> Լաւ փորձաքար ես.
> Ամեն կերպ բնութեան
> Քեզ կը յարմարես»:

—

Ենթադրենք, որ Սլաքը Նշդար չէ, որ առաջնոյն թղթակցութիւնքը Ներսէսի կենսագրութիւն չէ. ենթադրենք, որ «Նոր-Դարը» սկզբմունքով կենսագրութեանց դէմ էր: Շատ լաւ:

Բայց հապա ինչի՞ նոյն «Նոր-Դարը» սրբ. Մելքիսեդեկի կենսագրութիւնը թէ գրեց և թէ տպեց (համար 35, 36 և այլք): Շատ հասկանալի է, որ այդ բանի համար ես «Նոր-Դարին» չեմ կըշտամբում: Ընդհակառակը ես պ. Սպանդարեանին գովում եմ, որ իւր ընտրելին հետ ծանօթացրեց հայ հասարակութիւնը: Եւ այդ ծանօթութեան հետեանքը մենք, ուրախութեամբ սրտի, տեսանք:

Բայց ես բացէ ի բաց դատապարտում եմ «Նոր-Դարին» մէն պատճառաւ, որ իւր խօսքին ու կամքին տէրը չէ, որ (ինչպէս ժողովուրդն է ասում) երեկվայ թքածը՝ այսօր կը լզէ, որ թէպէտ «պատուտում» է թէ ինքը «յաջորդաբար է վարվում», սակայն անյաջորդութեան մի ամենակատարեալ տիպար է հանդիսանում: Այն ևս այնպիսի ծանրակշիռ հարցում, ինչպէս որ կաթուղիկոսական հարցն է: Բայց էլի լաւ է, ընթերցող, որ պ. Սպանդարեանի այս վարմունքն ես մենք նրա «տգիտութեանը և ոչ թէ չարակամութեանը վերագրելով» չարունակենք մեր խօսքը:

—

«Մենք մեր նախընթաց» [3]) տողերում տեսանք, որ պ. Սպանդարեանը միշտ նախատում էր մեր միւս խմբագիրներին թէ սոքա լով կրքով, կուսակցական ոգւով են ղեկավարվում: Թէ՛ «ցաւալի է, որ դրանք (միւս խմբագիրներն) մէկ եպիսկոպոսին գովելու համար՝ անհրաժեշտ են գտնում միւս եպիսկոպոսին ստուերի մէջ ձգելու» (համար 2):

Պ. Սպանդարեանի կողմից այս խիստ սահմանափակ կարծիքը՝ գոցցես բաւական չէր, ուստի մի օր էլ նա յանկարծ վերկացաւ և գիշերվայ տեսած երազը մեզ պատմեց թէ՛ «մեր միւս թերթերն հետղհետէ իրանք էլ մտեցան մեր տեսակէտին» (համար 17. բայց այս, ասենք, «կատակի համար» էր):

Սակայն, ո՛վ դու լոյս աչաց մերոց «Նոր-Դար», չէ՞ որ պ. Սլաքի բոլոր թղթակցութեանց սկզբնական և վերջնական նպատակը միմիայն Ներսէսին «ստուերի մէջ ձգելն է»: Նա մանաւանդ որ՝ այդ թղթակցութեանց հետ զուգընթացաբար ընծայում էին է՛ խմբագրի իրան կենսագրական-գովաբանական առաջնորդողներն սրբ. Մուրադեանցի մասին: Բայց յայտնէ մի օր պ. Սպանդարեանը մի այնպիսի անլուր զրպարտութիւն բարդեց Ներսէսի վրայ, մի այնպիսի այլանդակ այլաբանութիւն արաւ, որ ես վերագրեցի և վերագրում եմ ուղղակի նրա «չարակամութեանը և ոչ թէ տգիտութեանը»: Ասածիս քանի ինչումն է:

«Նոր-Դարի» հէնց 2-րդ համարում մի ումն թ*** անունով, որ ես համարում եմ պ. խմբագրին իրան [4]), ասում էր «Ներսէս պատրիարքին մենք ամենքս յարգում, պաշտում ենք (հօ կռապաշտ չենք) բայց նոյնպէս յարգում ենք և սրբազան Մելքիսեդեկ Մուրադեանին»: Կը կամենայինք իմանալ «Նոր-Դարի» կարծիքը նրա (Մուրադեանի) մասին, և թէ՛ ինչ է նշանակում «ժողովրդական» բառ. մեզանում՝ դորա բացատրութիւնը փափակ(գ)ելի էր»:

«Նոր-Դարի կարծիքը սրբ. Մուրադեանի մասին արդէն տեսանք: Այժմ տեսնենք թէ պ. Սպանդարեանը ինչ է մեկնաբանում «ժողովրդական» բառը, որ ի հարկէ Ներսէսի համար էր անհնարկած խմբագիր-նամակագիրը: Ահա այդ մեկնութիւնը: Ուշադրութեամբ կարդացէք:

«Մեր միւս թերթերն կաթուղիկոսացուների մօտ բուն կաթուղիկոսական խնդիրը թողած՝ մեզ կերակրում են «ժողովրդական» բառով: Եթէ վերջին պատերազմի ժամանակ մի հայ մարդ աւազակ քրդերից մի քանի հազարին ջարդէր, միթէ նա ամենից աւելի ժողովրդական մարդը չէր լինի մեր մէջ [1]). Մի՞թէ այդ «ժողովրդական» ձայը դրանով արդէն կաթուղիկոս լինելու համար ամեն յատկութիւններն իւր մէջ պարունակում կը լինէր» (համար 42):

— Ի հարկէ չէ. բայց այդպիսի անմիտ եզրակացութիւն մեզանում ո՛վ արաւ, բացի ահա ամենաանմտագոյն «Նոր-Դարից»:

Շարունակենք մեր քաղուածքը:

42 համարի առաջնորդողում խօսելով կարնոյ հայ բանդարգելոց մասին՝ պ. Սպանդարեանը չարայարում է. «մենք իրաւունք չենք տալիս դրանց (բանդարգելոց) բանդի խոնաւ և մութը պատերից տրտունջ յայտնելու անգամ Բոսֆորի ափերում կեանք վայելող այն մարդիկներին դէմ, որոնց բռնած ընթացքի զոհերն են այսօր դրանք: Բոսֆորի ափերում այդ ընթացքը կարող էր լով մի հաշիւ լինել, բայց Էրզրումում դա մի զգացմունք էր»: Շատ հասկանալի էր, որ Բոսֆորի ափերում կեանք վայելող մարդկանց մէջն էր (մանաւանդ թէ նրանց պարագլուխը) սրբ. Ներսէսը: Որ ուրեմն—ըստ տրամաբանութեան «Նոր-Դարին» — կարնոյ դժբաղդ գործը իբր թէ իւր անձնական հաշուի համար էր սարքել: Եւ ահա մի այսպիսի մարդուն (ուզում է ասել պ. Սպանդարեանը) հայ ազգը կաթողիկոսացնել է ցանկանում: Կարծեմ ուրիշ եզրակացութիւն կարելի չէ հանել պ. Սպանդարեանի վերոյիշեալ խօսքերից: Թէ այդ խօսքերը ո՛ր աստիճան իրաւացի են և հիմնաւոր,—այդ ես թողնում եմ «Նոր-Դարի» խմբագրի իրան խղճին ու գիտակցութեանը: Այլ ես ասում եմ, որ յիշեալ խօսքերից այս է հետևում՝ թէ ուրեմն մեզանում «ժողովրդական» բառի իսկական նշանակութիւնը մարդիկ չեն հասկանում:

Տեսնենք: Եւ ի դէպ. այստեղ տեսակցինք և պ. Սլաքի հետ:

—

Ես այդ պարոնի համարները [5]) ծայրէ ի ծայր կարդացի: Եւ թէպէտ գիտեմ, որ համանման հարցերում «բաւական չեն թղթակիցների քմահաճ դատողութիւնների (եւ առաւել առաջ բերած փաստերըն), այլ անհրաժեշտ են պաշտօնական դոկումենտներ» (համար 44): Եւ դարձեալ թէ՛ «զարմացք չէ որ մի տգէտ պատանի (կամ թէկուզ ուղեոր խմբագիր [6]) լինի) այդպիսի բան գրէ, բայց որ թերթի ղեկավար-պուպլիցիստը այդպիսի բան արպում է, այդ է ահա զարմանալի» (համար 48):

Այս ամենը գիտե՛մ ես 'գիտեմ, բայց և այնպէս պ. Սլաքի գրածները ընդունում եմ իբրև ճշմարտութիւն:

Պարոնի բոլոր թղթակցութիւնները մի հատիկ յենման կէտ ունին, որոյ վերայ պ. Սլաք մաքոքի նման անց ու դարձ է անում անդադար: Այսինքն այն թէ՛ Ներսէսի չուրջ այս ու այն գեղծմունքներ են պատահում, որոց նա կամ չէ տեսնում, և կամ տեսնում է ու իւր աչքերը փակում: Գեղծմանց առաջը չէ առնում: Անշուշտ պ. Սլաք կընդունի, որ եթէ Ներսէս չէ տեսնում իւր չուրջ կատարուած գեղծումները՝ նա նոյնքան մեղաւոր չէ, որքան որ տեսնէր և չը խափանէր: Համաձայնեցէք, որ հարիւրաչեայ Արգոսներ չը կան այժմ աշխարհում: Իսկ եթէ Ներսէս տեսնում է գեղծմունքները եւ դիտմամբ աչքերը գոցում. եթէ նա կարող է դրանց առաջը առնել եւ չէ առնում,—այն ժամանակ, այո, Ներսէս յանցաւոր է:

Այս հարցմանց պ. Սլաք դրական պատասխան է տալիս: Բայց ահա մի այ անձն, որ անշուշտ Սլաքից աւելի կշիռ և հեղինակութիւն ունի, բացասական պատասխան է տալիս: Ահա հ. Օրմանեան

---

[3]) Մի նման «Նոր-Դարի» ոճերից:

[4]) Ես դժուարանում եմ հաւատալ, որ «Նոր-Դարը» սրբ. Մուրադեանցին կաթուղիկոսացու առաջարկեց և պաշտպանեց ոչ թէ սեպհական համոզմամբ, այլ որ և է թ*** թելադրութեամբ: Բայց եթէ այս դէպքում ես սխալվում եմ,—յանդիմանս հէնց այժմեանից, չատապում եմ ներողութիւն խնդրել պ. Սպանդարեանից:

Ծ. Ց.

[1]) Եւ իրաւամբ, միայն իւր քաջութեան նկատմամբ ի հարկէ:

[5]) «Նոր-Դարի» 4, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 66, 73, 74, 75, 76, 70, 86, 87, 78, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 102, 103 և 124 համարներում:

[6]) Թէ՛ «Մշակը» և թէ՛ «Նոր-Դարը» սխալել են միշտ թէ խմբագրի կամ թըղթակցի անձը նշանակութիւն չունի, այլ նրանց գրածը:—Միթէ: Մի կողմ թողած ս. գրքի իմաստուն պատուէրը՝ ես ուրիշ օրինակներ եմ գտնում մեր ազատամիտ թերթերի հանդէպ և ասում: Մի ժամանակ «Մեղուի» մէջ Քաղաքական Տեսութիւններ գրող պարոն Ս. Ս.-ի գրածներըն միթէ մի և նոյն կշիռը ունին ձեզ համար, ինչպէս որ, օրինակ, «Times»-ի նոյն բաժնի խմբագրողի գրածները: Արդեօք նոյն վստահութեամբ դուք կընդունէք Եֆիմէրդէի խօսքերն աստղաբաշխական այս ու այն երևոյթի մասին ինչպէս որ Հէրշէլինը: Միթէ մի և նոյն յարգն ու կշիռը ունին հայ աստուածաբան Մսերի և ռուս Տրոյիցկիի գրածներն, ինչպէս որ Պօպիէլինը, Պրեսանսէինը, Ցանսենինը, Ցակինթօւինը և այլն:—Ո՛չ պարոններ, «Ես այդ պատմութեանը չեմ հաւատում, եթէ որ գրող պատմողը լինի նոյն ինքն Կատոնը» (Հաւմէյականիշհին ասած): Ծ. Ց.

սով, իսկ այրուձին ախէ ախ։ Մերամին գտանվում է Կորաֆից եօթը աշխարհագրական մղոն հեռու։ Ուօլսէյ գէնէրալի զօրաց ճանապարհորդութիւնը դէպի Մերամի դժուարութեանց չի հանդիպել, որովհետև դեռ տմներից առաջ անգլիական զօրաբաժինն բռնել էր Գանէս գիւղըն, որ գտանվում է Կորաֆի և Մերամիի մէջ։ Դժուար թէ այս տեղերում ապստամբները յարձակվեն անգլիական բանակի վերայ։ Այդ կարող է պատահել միայն մի շաբաթից յետ, երբ անգլիական զօրքերը կը հասնեն հինգերորդ խութին, որ Բերբերից մի օրուան ճանապարհ հեռու է։ Մահդին բազմաթիւ զօրքեր կենդրոնացնում է Բերբերի հացուէտ գաւառում. Այստեղ ուղարկած են ստուար գնդեր Կորտոֆանից, և այն զօրքերից, որոնք պաշարում են Քարտումը. հաւաքված են նոյնպէս և այն ցեղերն, որոնք թափառում են Նեղոսի և Կարմիր ծովի մէջ։ Այս թշնամիք բաց պատերազմում ահեղ չեն անգլիացիների համար։ Եւրոպական զինուորական կարգըն ու լաւ զինւորութիւնը, անշուշտ, յաղթող կը հանդիսանան աւելի բազմաթիւ և մահը արհամարհող քաջ կիսավայրենի զինուորների վերայ, բոլոր վտանգը նրանումն է, որ թշնամիք կարող են յարձակվել ճանապարհորդութեան ժամանակ, երբ անգլիական զօրքերը բաժանված լինելով կարող չեն կատարելապէս օգուտ քաղել թէ իրանց ընտիր կարգապահութիւնից և թէ զինուորութիւնից։ Նոյն իսկ Անգլիայում չեն հաւատում գէնէրալ Ուօլսէյի արշաւանաց անպայման յաջողութեան։ Ծնընդեան գիշերը Պորտսմութում պ՚ուորական նախարարութիւնից հեռագրով հրաման ստացվեցաւ, որ այստեղ գտանվող բոլոր հրազէնքի զօրքերը պատրաստ գտանվէին, որովհետև կարելի է հարկաւոր լինի նրանց երթալ Ջիբրալդար։ Այս կարգադրութիւնը վերաբերվում է այն հանգամանքին, որոց մէջ գտանվում են ներկայումս եգիպտական գործերը և ապացուցանում է, որ Անգլիան դիտաւորութիւն ունի Միջերկրական ծովի խիշեւաններում կենդրոնացնելու նշանաւոր թւով պահեստի զօրքեր, որպիսի կարող լինի ամեն հարկաւոր ժամանակ փութով նրանց Եգիպտոս հասցնել։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Խմբագրութիւնս ստացաւ «Նոր-Դարի» աւթիւ «երկու խօսք» տետրակը. հեղինակութիւն «Մի հայ մարդու»։ Տետրակի հեղինակի մտադրութիւնը գուցէ բարի է եղել. բայց այնքան անյաջող, որ աւելի շօշափում է առաջնորդի անձնաւորութիւնը, քան պաշտպանում նրան «Նոր-Դարի» դէմ. մենք համոզված ենք, որ ս. առաջնորդն երբէք չէր կամենալ այդպիսի փաստաբան ունենալ։ Մինթէ մամուլի ամեն քննութիւնը մի գործի կամ անձնի գործունէութեան թշնամութիւն պէտք է համարել, զարմանալի դատողութիւն է այդ։ Այդպիսի տետրները բացի վնասից օգուտ չունին, և մարդիկ գուցա համար աշխատանք են գործ դընում և գրամ, որ կարելի էր աւելի նըպատակայարմար գործի համար գործածել։

*
* *

Համաձայն Բարձրագոյն հաստատեալ Բագուայ Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան կանոնադրութեան 17 և 26-դ յօդուածոց, յառաջիկայ 1885 թ. յունուարի 26-ին կը կայանայ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, ուր կը քննուեն անցեալ 1884 թ. դրամական հաշիւները, կը քննուեն ու կը հաստատուեն 1885 թ. համար կազմած նախահաշիւը և հին անդամների երեք տարվայ ժամանակամիջոցը լրանալու պատճառաւ նոր ընտրութիւն կը լինի նախագահի և խորհրդական անդամոց։

Նախագահ ժողովոյ Գ. Թումայեանց.

Վրաստանի և Իմէրէթի Հայոց վիճակային Կոնսիստորիայի տանի մէջ նշանակած է աճուրդ 16-ին Յունվարի 1885 ամի, առանց կրկնաճուրդի, կապալաւ տալոյ համար էջմիածնապատկան այգին Օրթաճալայի։

Անդամ Կոնսիստորիայի
Յովհաննէս Վ. Շիրակունի

Խմբագիր Գ. ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑ.
Հրատարակիչ Հ. ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օդեսսայից եկած
ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ
որ սովորցնում է
ՇՏԱՐԿԻ ՄԵՏՈԴՈՎ
ցանկանում է, ունենալ դասեր
Հասցէն. ԷԼԲՐՈՒՆ հիւրանոցում № 1։

Տպուար
ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ
Ե ւ վ ա ճ ա ռ վ ո ւ մ է
«Կենդրոնական» և «Կովկասեան» գրավաճառանոցներում Շահմիրզեանի գործակալութեան մէջ

‚ԱՆԴԱՄԱԼՈՅԾ՛
Մանկական վէպ. հեղ. Անդերսէնի,
Թարգ. Գ. Շահբուդաղեան։
Գ ի ն ն է 15 կ օ պ է կ.
Նոյն տեղը վաճառվում է Թարգմանչի հետևեալ աշխատութիւնը.
«ԿՆՈՋ ԿՈՉՈՒՄԸ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ».
Հեղ. Լուիզա Բիւխնէրի։ Գինն է 40 կ.

Մի երիտասարդ ՆԿԱՐԻՉ օբերումն արտասահմանից Տփխիս ժամանելով ՆԿԱՐՈՒՄ Է զանազան ն կ ա ր ն ե ր. ցանկացողք կարող են դիմել Սարգիս աւագ քահանայ Աղաճանեանցի տունը։

ՅԱՅՏՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ
ՍԷՅԵԱՏԻ (Կապիտան Պետրոս Մաղաքեանց) ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ընտիր թղթի վերայ մաքուր տպուած I, II և III մասերը միասին լոյս տեսաւ և արդէն վաճառվում է Բագվում իմ սեպհական տպարանում և Թիֆլիզի գրավաճառանոցներում. գինն է 1 ռ. 20 կ.

Ցանկացողները կարող են դիմել հետևեալ հասցէով.— Въ Баку въ Типографіи Александра Гасабова.

14 — 30

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ
«Աղբիւր» ամսագրի հրատարակութեան
№ 3 գրքոյկը.
ԺԱՆ ԲԱՏԻՍՏ ԼԻՒԼԻԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ
փոխադ. Տ. Յովհաննիսեան.
ԳԻՆԸ 10 ԿՈՊԷԿ Է.
Ծախվում է «Աղբիւրի» խմբագրատանը և Թիֆլիսի յայտնի գրավաճառանոցներում.

«ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ» ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
«ՎԱՐԺԱՐԱՆ»
Մանկավարժական ամսագրի Ա. և Բ. ու. տարեշրջանի մնացեալ օրինակները։ Իւրաքանչիւր տարուանը 3 ռուբլի։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի խմբագրին հետևեալ հասցէով. Въ г. Тифлисъ. Старо-Арсенальная улица, домъ № 24. Ճանապարհածախսը խմբագրութեան վերայ է։

եանի խօսքերն. «Ազգային շահուց և յառաջադիմութեան և առանձնաշնորհութեանց պաշտպանութիւնն՝ ամենօրեայ պարագայից կերպարանին ներքև՝ գրաւեց ամեն. Վարժապետեանի պատրիարքական պաշտօնավարութեան տասնամեայ միջոցը։ Նա շարունակ մրցիլ պարտաւորեցաւ շարունակ ծագող դժուարութեանց դէմ. Եւեմաեան խնդիր, Կիլիկիոյ խընդիր, առաջնորդաց խնդիր, Հիւանդանոցի խնդիր, եկեղեցական առանձնաշնորհմանց խնդիր, մասնաւոր տեղեաց խընդիրներ, բանդարդութեանց խնդիրներ և այլ բիւրատեսակ խնդիրներ, որք Ներսեսի ուշ ու ուրուշը գրաւեցին։ Եւ մեծ է եթէ այդ ամեն խնդիրներէն շատերն յաջողցուց, եւ ոչ մին վերջնական վնասու պատահեցուց» «Արևելք» [7]) համար 261 ։

Ընթերցողը տեսնում է, որ մեր երկու ամենօրեայ թերթերի «Նոր-Դարի» և «Արևելքի» թղթակիցները՝ Ներսէսի մասին բոլորովին տարբեր կարծիքներ են յայտնում։ Արդ՝ ըստ բանաստեղծին՝

«Աստուած, սրտով որ բարի ես,
Մենք վար, Դուն վեր—շատ հեռի ես,
Այժմ ալ խոշոր գործերի ես.
Ապա որին մենք հաւատանք»։

— Հաւատանք Սլաքին։ Եւ ինչպէս ասացի, նրան գրածները ընդունենք իբրև ճշմարտութիւն։ Սակայն գիտէք ինչ կայ պ. Սլաք։ Մօտ երեք միլլիոն ժողովրդի հովուապետ ու ազգապետ լինել այն ևս օտարի—սուլթանի—հպատակութեան ներքոյ և ամեն մի խմբագրի ու թղթակցի թէկուզ բարի ցանկութեան համեմատ եկեղեցի ու ազգ կառավարել, եթէ չասեմ անհնարին, գէթ դժար չատ դժար բան է։ Դուք ուշի ուշով կարդացէք հ. Օրմանեանի թէկուզ իմ նոտրած բառերն և կը տեսնէք, որ եթէ մեր Ներսէսներն երկնքից իջած մի մի հրեշտակներ ևս լինեն,—այնու ամենայնիւ նրանք անձեռնհաս են անդադար մրցել և անդադար վատակել այն դաւերն, որոնք օրէնը նոր հրապարակ են գալիս՝ ինքնաբարեբար, արուեստականաբար, երևութաբար և աներևութաբար։ Այս բանը հանգուցեալ պատրիարքը շատ լաւ հասկանում էր, երբ 1874-ին պատրիարքական գահը բարձրանալիս ատենաբանում էր. «Հայոց ազգը պատրիարքի իշխանութիւնը սահմանադրած ատեն՝ նոյն իշխանութեան գոյութեան վրայ գոցցես չէ մտածեր. զօրաւորին՝ չափ, կանոն, սահման, կապ դրինք, զի զօրաւոր էր. իսկ երբ անզօր է, երբ միայն անունը մնացած է գրեթէ առանց ազդեցութեան, և ասոր ապացոյց՝ մէկ աղաղակաւ կրնայ պատրիարք մը, ինչ ընէ պատրիարքը, թող սահմանադրաւ պէս ընթանայ. բայց քանի որ պատրիարքութիւն չէ մնացած՝ ինչ ընէ. ցրցուցէք պատրիարքութիւնը և թող գործէ» [8]

Անհաւասիկ, պ. Սպանդարեան, թէ ով է «հմուտ և տեղեակ Թիւրքիայի ազգային գործերին», այլ ոչ թէ ձեր գոված Սլաքը։ Հարկաւոր է արդեօք հանգուցեալ պատրիարքի այս խօսքերը պարզել ու ընդլայնել՝ փորձենք. գոնեա «Նոր-Դարի» համար։

Ներսէս պատրիարքը, պ. Սպանդարեան, որոյ թոյլ կողմերը ես ինքս էլ իմանում եմ և ուրիշ առիթով չօշափել եմ,—շրջապատած էր նախ՝ այնպիսի անձինքներով և հիմնարկութիւններով, որոց հետ, առ հասարակ, շատ դժար է գործ չլինել. Ձեզ մի օրինակ տամ։

Մեզանում ամեն մի «Նոր-Դար» ու ամեն մի նոր դարտ, ամեն մի Սլաք—Մլաք և ամեն մի Մժղուկ ու Մլուկ՝ ամեն ժամանակ և ամեն հարցի մէջ իրան իրան վերին դատաւոր է ճանաչում և հրատարակում։ Եւ վայ մեր Ներսէսներին. եթէ որ այդ պարոնների կամքովը չը շարժեցան։ Սակայն ի պատիւ հանգուցեալ պատրիարքին պէտք է ասել, որ նա կարծուածից աւելի կորիճ էր և խիզախ։ Ներսէս շատ լաւ իմանում էր այն առածը թէ՝ «շունը կը հաչէ, քարվանը կը քոչէ»․ իսկ թէ այդպէս վարուելով Ներսէս նոյն իսկ իւրայիններից թշնամիներ կը ճարէր,— փառք Աստուծոյ, այդ մասին ինքը Նոր Դարը ևս ահա վկայում է ասելով. «շատերը անձնական թշնամութիւնից, նախանձից դէմ էին Ներսէսին, կան հոգևորականներ, որոնք Ներսէսի դէմ պատրաստ են գործելու, թէպէտ և իրանք Ներսեսի ոտքն էլ չարժեն, կան այնպիսիներ, որոնք ազգի գլխին եկած ամեն չարիքը վերագրում են Ներսեսին [9]), թէպէտ և նա գուցէ ամենևին տեղեկութիւն էլ չունենար այդ գործից, կան այնպիսիներ, որոնք կուրացած մեղադրում են Ներսեսին թէ ինչու այս ու այն չը կատարեց, առանց հետամուտ լինելու թէ ինչպէս եղաւ, որ գործը դը լուխ չեկաւ [10] , կամ գուցէ հէնց իրենք են (լսո՞ւմ էք պ. Սլաք) դաղտնի կերպով գործի խափանման պատճառը» համար 30 ։ Երկրորդ՝ Ներսէս պատրիարքը շրջապատուած էր, բացի իւրայիններից, այլ նաև։ Բայց այս կէտը աւելի լաւ է թող մեզ պարզէ «Թիւրքիայի ազգային գործերին շատ հմուտ և շատ տեղեակ» պ. Նշդար—Սլաքը։ Եւ նա մանաւանդ «Նոր-Դարն» եթէ որ սա, արդարև, արմատական և ազատամիտ թերթ է,—

Օ՛ն ուրեմն քաջ
Օ՛ն դէպ ի յառաջ։

Իսկ ես գնում եմ դէպի յետ, դէպի «Նոր-Դարի» «ժողովրդական» բառը, որոյ մասին պ. Սպանդարեանի տուած մեկնութիւնը արդէն յայտնի է։ Ես էլ այժմ իմ մեկնութիւնը ուզում եմ տալ Ներսէսի ժողովրդականութեան ծագման մասին՝ մեզանում։

—

Ներսէս Աշտարակեցին մեզանում ահագին ժողովրդականութիւն ունէր և ունի։ Ո՞չ թէ այն պատճառաւ, որ այդ մարդը բնութեամբ մի հնաշխարհիկ աբարած էր։ Կամ թէ, իր գործերը բոլորն էլ մի մի ազգապանծ գործեր էին։ Ամենևին ոչ։ Ներսէս Աշտարակեցին, թէ իբրև մարդ և թէ իբրև գործող մեծամեծ, երբեմն աններելի պակասութիւններ ունի։ Բայց այդ ամենը պէտք է լեռն այն գաղափարի առաջ, որին ձգտում էր իմաստուն ամեայ երիտասարդ ծերունին։ Այս բանը գիտէ և պ. Սպանդարեանը։

Դարձեալ, մեր մէջ ժողովրդականութիւն ունէին և ունին Նալբանդեանց և ուրիշները մի և նոյն պատճառաւ։ Ապա թէ ոչ այդ մարդկանց թէ անձը և թէ՝ գործքերը կարելի է խիստ կրիտիկայի ենթարկել։ Պէտք է այս ևս չը մոռանալ, որ համանման բաղդաւոր մարդիկ գտնըվում են և ամեն մի ազգի ու աշխարհի մէջ։ Մի ամենաթարմ օրինակ մեր տիրապետող ազգի կեանքից։ Ցայտնի է, որ ռուս ազգի մէջ, ժէնէրալ Սկօբելեֆը ահագին ժողովրդականութիւն է վայելում։ Ո՞չ թէ այն պատճառաւ, որ նա ամենադըրնիւ անձնաւորութիւն ու եզական զինուոր էր ռուս բանակի մէջ։—Ո՛չ։ ընդհակառակը նրա կենսագրութիւնից ես ահա տեսնում եմ, որ Սկօբելեֆը շատ ու շատ թերի և եպերելի կողմեր ու գործքեր ունի։ Նա մինչև անգամ ռազմագիտական ամենահասարակ կանոններն ևս չէ իմացել, որով ի զուր տեղը հազարաւոր զինուորների անմեղ արիւնը հոսել, որպէս է ապերախտ բարեկամի ապերախտ երկիրը։ Բայց Սկօբելեֆի ժողովրդականութիւնը յիշեալ պակասութիւններով չի նուաստանայ, Ռուս ազգը «Սպիտակ գէնէրալ» ասելով ոչ թէ մոլի, փառասէր, սնապանծ, զինուորական օրէնքները ոտնահարող Սկօբելեֆին է յիշում, այլ Պըլեւնայի և Գեօգ-Թէփէի հերոսին է մըտաբերում և ազնորվում։ Գլխաւոր բանը սա է ահա [1])։ Եւ այդ շատ բնական կերպով։ Որովհետև արեգակն էլ թէպէտ իւր վրայ մեծ ու փոքր սև բծեր ունի, բայց և այնպէս նրա ճառագայթներով ողջ աշխարհը լուսաւորվում, կենդանանում է։ Արդ, «Հայ ժողովրդին ուղիղ ճանապարհով դէպի եւրոպական քաղաքականութիւնը առաջ տանող» արմատական—ազատամիտ թերթի խմբագրին մի՞թէ անծանօթ են այս բաները։ Ցաւալի, շատ ցաւալի է, ընթերցող։

Վերոյիշեալ օրինակներից յետոյ արգելօք հարկ է յիշել, որ Ներսէս Վարժապետեանի ժողովրդականութիւնը հայ ժողովրդի մէջ մի և նոյն բնական հիմքն ունի։ Ո՞վ կարող է մխել, որ Ներսէս Պատրիարքի անուան հետ կցուած չեն եւրոպական պետութեանց գաղտնագրութիւնների յայտնի յօդուածները, ՚ի նըպաստ տաճկահայոց։

Աւասիկ, պ. Սպանդարեան, ծրտեղ պէտք էր պտտել և գտնել Ներսէսի ժողովրդական լինելու ամենաստոյգ մեկնութիւնը։ Այլ ոչ թէ, մի ինչ որ կորիճ հայի, քան հազար քիւրդ սաղակներ, Բոսֆորում «կեանք վայելող «անձանց անձնական հաշիւներ և ուրիշ այսպիսի, և միմիայն (ներեցէք համարձակութեանս) հալիւսինաuիոն ունեցող ուղեղից սպասելի այլանդակ մեկնաբանութեանց և տղեղ ու զազիր սոփեստականութեանց մէջ։ Պարտք եմ համարում յիշեցնել «Նոր-Դարին» իւր իսկ խօսքերը թէ, «Հայ մամուլին պէտք է ասենք, որ ժողովրդի զգացմունքների հետ խաղալը լաւ բան չէ» (համար 45)։

Այսչափ «Նոր-Դարի» սկզբունքի հարցերի առթիւ կաթողիկոսական խնդրում. Մի երկու խօսք էլ նրա (եթէ կարելի է

[7]) Պ. Սլաք ինքն ևս իւր համար 21 և 22 թղթակցութեանց մէջ, մի առ մի, թւում է այն ձգտումներն ու ցանկութիւններն, որոնք Ներսէս ունեցել է։ Միայն պ. Սլաք այդ անում է ծաղրածութեամբ, խծբծանօք։ Դա սնոտիք և իսպառ վայրենի ծաղրածութիւն է։

Մ. Յ.

[8] Տես «Արարատի» Նոյեմբերի տետրակը, ուր դուրս է բերած Ներսէսի ատենաբանութիւնը։ Դրա մէջ Ներսէս արտափայլում է չքնաղապէս։

[9] Լեզուն կծէ «Նոր Դարը» կարծես բանդարգելոց առթիւ գրած առաջնորդողով։

[10] Էլի լեզուն կծէ «Նոր-Դարը» այն առաջնորդողների համար, որոց մէջ Ներսէսին մի յաղթուած զինուոր էր համարում, և յաղթուածի գլխին պսակ դնելը անմտութիւն համարում, կամ ուրիշ այսպիսի շատ և շատ յիմարութիւններ։

Մ. Յ.

[1]) Սկօբելեֆի կենսագրութիւնը ևս անցեալ տարի կարդացի։ Եւ այժմ հեղինակի անունը չեմ յիշում։ Միայն զարմանալի է թէ ինչպէս նոյն պարոնը Սկօբելեֆի կեանքի այս գլխաւոր գիծը բոլորովին դանցառութեան է տուած, Պլեվնայի հերոսի լոկ թոյլ կողմերն ու զեղծմունքներն էր նկարագրում։— Սրան ասում են ահա միակողմանիութիւն։

Ծան. յօդ.

Արդէն մամուլի տակ է և շուտով լոյս կը տեսնի «ՎԵՐՋԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ և ԱՅԴ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԻ ՊԱՇՏՕՆԸ» վերնագրով գրքոյկը: Բաժանորդագինն է 50 կ.: Ցանկացող պարոնայք կարող են դիմել Բագու հեղինակին հետևեալ հասցէով. Сергѣю Михайловичу Варшамянцу.

4—10

Մի երիտասարդ, որ երեք տարի ուսուցչութեամբ է պարապել, գործ է որոնում, առևտրական կամ այլ տեսակ պաշտօն: Հասցէն է Կուկիա Մոստովայեա փողոց, տուն № 26.

«Կենդրոնական» և «Կովկասեան» գրավաճառանոցներում և Շահնազարեանի գործակալութեան մէջ վաճառվում է

Ցօգուտ «Թիֆլիսի ընկերութեան Հայերէն Գրքերի հրատարակութեան» հետևեալ երկասիրութիւնը:

„ԲՌՆԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԸՆԴ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՀՌՈՎՄԱՅ“ Գործ Կ. Եզեան:—Գինն է 2 ռուբլի:

ՀԱՅԿԱԶԱՆՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿԸ

Մովսէս Խորենացու պատմութեան մէջ.

Հետազօտութիւն Մ. Էմինի:

Գինն է 50 կոպէկ:

Վաճառվում է Թիֆլիսում Կենդրոնական գրավաճառանոցում

ДИНАСТИЧЕСКІЙ СПИСОКЪ ХАЙКИДОВЪ

Въ исторіи Арменіи Маисея Хоренскаго.

Излѣдованіе Н. Эмина.

Цѣна 50 копѣкъ.

Продается въ Тифлисѣ въ Центральной книжной торговлѣ.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է և ՇՈՒՏ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԻ

Զ. Գրիգորեանի «Կովկասեան» գրավաճառանոցի հրատարակութեամբ.

Ս. Պալասանեանի

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայոց լեզուի (գրաբառ). մասն առաջին. երրորդ տիպ: Մի և նոյն հեղինակի աշխատասիրութիւններից լոյս են տեսած և աշխարհաբար քերականութիւն.

Մասն առաջին գինն է		25	կոպէկ.
Մասն երկրորդ	»	40	»
Մասն երրորդ	»	20	»

(10—7)

Կովկասեան գրավաճառանոցի Զ. Գրիգորեանցի հրատարակութեամբ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ընդհանուր

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Հայոց դպրոցների համար, մասըն ուսումնական և բնական (առաջին շրջան) 40 պատկերներով. Աշխատասիրեց Աղէք. Սիմէոնեանց: Գինն է 60 կոպէկ:

(10 — 7)

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ «Վարժարան» մանկավարժական ամսագրի հրատարակութեամբ հետևեալ գրքոյկները.

1) «ԿՆՈՋ ԿՈՉՈՒՄԸ և ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ» հեղ. Լուիզա Բիւխների. Թարգ. Գ. Շահբուդաղեան. Գինն է 40 կ.:

2) «ՈՍԿԻ ՁԿՆԻԿ» հեղ. Ա. Ս. Պուշկինի, Թարգ. Գամառ-Քաթիպա: Գինն է 10 կ.:

Սոյն գրքոյկները վաճառվում են «Կենդրոնական» և «Կովկասեան» գրավաճառանոցներում, պ. Շահվերդեանի գործակալութեան մէջ և «Վարժարանի» խմբագրատանը: Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի խմբագրին հետևեալ հասցէով. Въ г. Тифлисъ. Старо-Арсенальная улица, домъ № 24. Ճանապարհածախսը խմբագրութեան վերայ է:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ

Աւետիք Տէր-Յովհաննէսեանի

Աշխարհագրական

ՊԱՏԿԵՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ուսումնարանական օժանդակ հայ աղայոց և օրիորդաց համար:

ԳԻՆՆ Է 40 ԿՈՊԷԿ

Պատկերահանդէսի մէջ կան 45 զանազան մարդկային ցեղերի տիպեր. 70-աչափ բոյսերի կենդանիների պատկերներ. 3 պատկեր ևս ֆիզիքական և մաթեմատիկական աշխարհագրութիւնից:

Բոլոր պատկերները պատրաստուած են փարիզ, Բեռլին, Լայպցիգ և Պետերբուրգ:—Գումարով առնողին մեծ զիջումն կը լինի.—Գտանվում է Թիֆլիս բոլոր հայ գրավաճառների մօտ:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

„ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ“

Հայոց դպրոցների համար

Գ Ր Ե Ց

Մակար Տէր-Սարգսեանց

Երկրորդ բարեփոխեալ և ճոխացուցեալ հրատարակութիւն, վիմագրուած ընտիր կիսալեքսանդրեան թղթի վերայ.

Գ ի ն ը. հատով առնողներին . . . . 25 կ.
Գ ո ւ մ ա ր ո վ առնողներին . . . . 20 կ.

Տ Ե Տ Ր Ա Կ Ն Ե Ր

Հայկական գեղագրութեան համար № № 1, 2, 3, 4 պատրաստած յատկապէս վերոյիշեալ գեղագրութեան ուղղութեան համեմատ.

Հարիւրը չորս — 4 ռուբլի. Հատը 5 կոպէկ.

Վաճառվում են Կենդրոնական Գրավաճառանոցում.

3—4

այսպէս ասել) անսկզբունքի հարցերի առթիւ՝ և իմ հատուածը կը վերջանայ:

Կաթ. ընտրութեան նուիրուած «Նոր-Դարի» միացեալ առաջնորդողներն երկու բնաւորութիւն ունին—soi disant—պահպանողական և ազատամիտ— արմատական: Դրանք թէպէտ և միմեանց հետ խճճուած գոլով՝ իսկապէս ոչ մի գոյն չ'ունին, բայց և այնպէս դրանց գոյութիւնը «Նոր-Դարում» անժխտելի է: Առաջին բնաւորութիւնը ունեցող մաքերն սեպհականութիւնք են «Մեղուին», երկրորդները— «Մշակին»: Եւ լեզուի, բացատրութեան, արծարծման ձև ու եղանակներով, յար և նման են պպ. Սիմէոնեանցի և Արծրունու յօդուածներին մի և նոյն արժանաւորութիւններով և ընդհակառակն: Այսպէս որ, ես իմ խղճի դէմ մեղանչած չեմ լինիլ, եթէ ասեմ, որ «Նոր-Դարը» կէս «Մեղու» է, կէս «Մշակ», բայց իսկապէս ոչ մինը և ոչ միւսը, այլ մի կատարեալ բաբելոնական խառնակութիւն, մի, այսպէս ասած, լրագրական Րաֆֆիարանութիւն: «Նոր-Դարը» միանգամայն արդարացրեց այն Լատին առածը, որ ասում է. «ամեն բանից քիչ քիչ, իսկ ամբողջից ոչինչ»: Պատճառը պարզ է և գիւրըմբռնելի: Պ. Սպանդարեանը ոչ պ. Սիմէօնեանցի հըմտութիւնն, ծանրութիւնն ու ներկուռութիւնն ունի, ոչ էլ նմանապէս պ. Արծրունու կորովը, գրականութիւնն ու անկեղծութիւնը, ինչ և իցէ, Շարունակենք մեր կարծիքը «Նոր-Դարի» միացեալ առաջնորդողների մասին:

—

Դրանց մի մասը մի մի էլէգիաներ են (համարք 1, 76, 56, 88 և այլք բազումք) երբեմն յաջող, երբեմն էլ բոլորովին անյաջող: Այս այսպէս լինելով, ես էլ չեմ հասկանում, թէ ինչի «Նոր-Դարը» շատ անգամ ասել է, թէ ինքը բանաստեղծութիւնք չէ տպում: Կան այնպիսիներ, որոնց մէջ մի քանի, միմեանցից բոլորովին անկախ ու անկապ, մաքեր են են հրապարակ գալիս: Պ. Սպանդարեանը նրանց քաշում, քաշքշում և վերջ ի վերջոյ բոլորն էլ անլոյծ թողնում ու հեռանում է: Այս անենք մասամբ խմատակութեան և մասամբ խամութեան արդիւնք է: Բայց դարձեալ, «Նոր-Դարի» գրեթէ ամեն մի առաջնորդողից (և ամեն մի հարցի առթիւ) միշտ և համապաղ բանակռուի հոտ է փչում, երբեմն, գաղտնի, յաճախ՝ յայտնի: Այնպէս որ ինձ թւում է թէ պ. Սպանդարեանցը առանց բանակռուի ոչ մի օր կարող չէ կեանք ունենալ և ազատ շունչ քաշել: Պարոնի «Մեղուի» մէջ գրած առաջնակարգ յօդուածներն (բացի «Գրագէտների կլուբը», որոյ առթիւ նախընթաց օրերում Թիֆլիսում խօսում էին մարդիկ) «Մշակի» դէմ բանակռիւ էին բուն մեծի մասին: Երբեմն, կամ «Մշակ», կամ «Արձագանք» և կամ (վերջերումս, միայն պատրուակեալ ձևով) «Մեղու»,— ահա թէ ովքեր են՝ մեր՝ պահպանողական— արմատական— ազատամիտ ամենօրեայ թերթին ամենօրեայ նիւթ մատակարարողները: Բայց եթէ «Նոր-Դարը» բարեհաճեց յիշեալ թերթերին երբեմն հանգիստ թողնել,— այն ժամանակ նա իւր վրայ ստանձնում է Սերվանդէսի անմոռաց հերոսի դերը: Եւ երևակայելով, որ ինքը ամեն կողմից շրջապատած է սոսխներով, մինչև անգամ ղաւաղիր ու մատնիչներով, սկսում է դրանց հետ հա կըռուիլ ու կռուիլ:

Համանման վարմունքը ես վերագրում եմ «Նոր-Դարի» ոչ թէ ոգիտութեանը, այլ չարակամութեանը: Եւ բացէ ի բաց դատապարտում եմ պ. Սպանդարեանին: Որովհետև մեր ընթերցողների մեծագոյն մասը, իւր բնատուր միամտութեամբ, տեղեկութիւն չունենալով բ և կ լ ա մ և փողոցութիւն (չանտած) ասած բաներից,— թերթի ամեն ասածը արդար իւղի տեղ է ընդունում: Եւ, խեղճ, աւելի և աւելի հաստատվում է այն ծթուած կարծեաց մէջ, թէ արևմըն հայք, արդարև, դաւաճան ու մատնիչներ են:

Ենթադրելով անգամ, որ «Նոր-Դարը» թշնամիներ ունի, այսինքն, ենթադրելով որ նա այդ ատրեան պատիւ և նըշանակութիւն ունի,— այնու ամենայնիւ ոչ երբէք պէտք է այդ թշնամիներին այդ ատրեան նշանակութիւն տալ: Եւ օրէնը մէկ հայ ժողովրդի գլխին խորենացու ողբերը կրկնել: Ո՞չ ապաքէն «Նոր-Դարը» ինքն էր ասողը թէ. «միթէ բնական ծաղիկը կարող անճրեւից իւր գոյնը կորցնել» № 86: «Նոր-Դարը» աւելի ծիծաղելի է դառնում նա մանաւանդ այն ժամանակ, երբ իւր երևակայեալ թշնամիների բերանն է դնում այն անհիմն միտքը, այն սխեստ դատողութիւնը, որոյ մէջն միայն հեղինակն ինքն է, ուրիշ ոչ ոք:

Շատերից մի օրինակ: Այն ևս իրաւաբանական հարցի առթիւ [1], № 82 առաջնորդողում պ. Սպանդարեանը կաշուց դուրս է գալիս և իւրև «հրապարակախօս ՝պատուաւորով» պնդում է, որ եթէ Ներսէս կաթողիկոսացուն չը հաստատվեցաւ, պէ՛տք է որ նրա փոխանորդ Մելքիսեդեկը հաստատուի անպատճառ *: Որովհետև օրէնքը իբր թէ այդպէս է տրամադրում ու պահանջում: Եւ թէ, «օրէնքը աւելի աչք ունի, քան մեր հայկական եզուիտութիւնը: Ով որ այսօր Մելքիսեդեկի (հաստատման) անկարելիութեան մասին է խօսում, նա (լաւ լսեցէք) կամ օրէնք չէ հասկանում, կամ շատ միամիտ մարդ է եւ խափուած կամ հայկական եզուիտութեանն է պատկանում, որի մէկ զէնքն էլ մատնութիւնն է»:

Յայտնի է, որ իրաւաբան Սպանդարեանի սոյն այս օրէնագիտութիւնը, քարմաղից էլ աւելի ցանցառ, ծակ դուրս եկաւ: Ուրեմն պ. Սպանդարեան — Ուրեմն և լսաւ բանն, զոր ասէ. «Մեր հէտհ-քըն այնպէս խառնուել է, որ խօսքերն էլ նրանց նմանը չորցրել են. ցած, գառածոն, շահաւոր,

—

[1] Ասում են, որ պ. Սպանդարեանը իրաւագէտ է: Երևակայում եմ:

Ծան. յօդ.

* Այս հարցի մասին «Մեղուն» ևս խօսեց, և ուղիղ վճռեց, այսինքն օրէնքը ճշգիւ բացատրեց: Բայց Սիմէօնեանցի յօդուածը ուշ դուրս եկաւ քան «Նոր-Դարինը», Եւ աւասիկ թէ ինչի չըփոխեցաւ պ. Սպանդարեանցը: Ի զո՞ւր. չստապելու ինչ հարկ կար: Ո՞չ ապաքէն առանց յուշարարի ամեն դերասան կարող չէ իւր դերը ասել: Ծ. յօդ.:

Բոլոր, նոր և նման անէծս բառեր, որ այն հողն այն հողն նէտի արտացուելամբ ուղարկում էնք համար 88).

— Շատ և շատ ճշմարիտ է: Ուստի և ձեզ, պ. Սպանդարեաց, փառք, պատիւ՝

Հայկունի.

Ֆ Է Լ Ի Է Տ Օ Ն

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

—

Եթէ մեր յարգելի ընթերցողները մոռացել են. յիշեցնում ենք, որ ՝մի ժամանակ մեր խմբագրութեամբ հրատարակվող «Հ ա յ և լ ի» անուն ամսագիրը գեռ տարին չը բոլորած կտրուեց իւր 7-րդ համարի երեսը ցոյց տալուց յետոյ: Ոչ ոք իւր ժամանակին չը հետաքրքրուեց պատճառն իմանալու, թէ ինչ մի անակնունելի փորձանքի նա հանդիպեց կամ ո՞ր ժայռը քար նետեց Նորա երեսին: Անտարբերութիւնը մեր մէջ իւր գագաթնակէտին հասած լինելով՝ երբէք չենք սրտնեղում, որ հայ հասարակութիւնը մեզ հետ էլ վարուեց այնպէս, ինչպէս մեր նախորդ շատ պաշտօնակիցներին հետ:

Այժմ դեկտեմբերի մէջն ենք.—ով մի անգամ «խմբագիր» տիտղոսը կրելու բաղդն ունեցել է, նա անշուշտ կ'զգայ, թէ ինչ ասել է դեկտեմբեր: Այս ամիսը խմբագրի համար Նոր տարուան նախատօնակն է, ինչ փայլուն յոյսերով ասէք, որ չի սնանում հայ խմբագիրը դեկտեմբերի մէջ, ինչ քաղցր ու կախարդիչ երազներ ասէք, որ չեն գիւթում նրան: Նա կարծում ու հաւատում է, որ այդ առաստաձևեան ու ձիւրհաբեր ամիսը հողեվարք զրուցեան հասած ժամանակ իւր վհճակին՝ կատկն անելիս, կը յանձնէ իւր աչքերը գոցող Նոր տարուն մի մեծ ծրար, բաժանորդների ազգանուամբ լիքը, որ սա իւր կողմից մատուցանելով առաւօտեան կանուխ իրան, խմբագրին, շնորհաւորէ իւր կողմից սուրբ Նոր տարին:

Արդ, այդպիսի խմբագիրներից մէկն էլ մեր նուաստութիւնը լինելով, չենք կամենում զրկել մեզ այդ քաղցր յոյսից և դեռ Նոր տարին չեկած, կարծում ենք, որ դեկտեմբերը իւր քաղցր ակնարկը մեր վերայ էլ կը ձգէ, մեր երեսին էլ կը նայէ, տալով մեզ այնքան թիւ բաժանորդների, որ պարզերես կարողանանք շարունակել մեր գոյութիւնը այդ փշոտ ու տաղտկոտ ասպարիզի մէջ: Ահաւասիկ այդ իսկ յոյսերով գոտեպնդուած ու ամրապնդուած, երկրորդ անգամ իջնում ենք ասպարէզ եւ ոզ 1885 թուականի համար մեր հետևեալ յայտարարութիւնը տալով:

„Հ Ա Յ Ե Լ Ի“

ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐԸ

1885 թուին.

Կը հրատարակվի նոյն ուղղութեամբ և նոյն աշխատակիցների օգնութեամբ: Տարեկան բաժանորդագինն է՝ «Մեղուի» հետ միասին 10 ռ.: Էլի կը ծնուի Գիւմրում ու կը մկրտուի Թիֆլիզում:

—

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Նկարագրութիւններ, Հայելիի առաջից անցնող կամ նորան մօտ երկար կանգնող արանց, կանանց, ծերոց և տղայոց,—կենսագրութիւններ աներևոյթ-երևելի մարդոց.—Առաջնորդողներ ամեն տեղի և մասնաւորապէս Ալէքսանդրապօլի մէջ աչքի ընկնող նշանաւոր հայերի.—Մանր ու մեծ լուրեր թէ չար թէ բարի.—Խառն լուրեր, Վէպեր, Ֆելիէտօններ, պատկերներ, թատերգութիւնք, Հանելուկներ, Րէբուսներ, Մատենախօսութիւն, Հեռագիրներ, Պատասխանիք, Յայտարարութիւններ, և այլն և այլն:

—

Ստորագրուել խմբագրատան մէջ արգելված է և չի կարելի. դռներն էլի փակ են, թող «Մեղուին» դիմեն:

Ծ ա ն օ Թ.—«Հայելիի» դադարած ամիսների փոխարէն մեր բաժանորդները տարուան վերջին կ'ստանան մի պատկերազարդ երգիծաբանական գրքոյկ «Զարաճնի մասիս» վերնագրով.

Խմբագիր—հրատարակիչ

Փառնակէս.

ДОЗВОЛЕННО ЦЕНЗУРОЮ ТИФЛИСЪ, 29-го Декабря 1884 г. Типограф. М. Рот. и К-о. На Гол. проспектѣ Домъ № 41. — Տպարան Մ. Ռօտինեանց և ընկ.